

MINA'S REIS

HOE MOLUKKERS IN NEDERLAND TERECHTKWAMEN

Docentenhandleiding

**MOLUKSE
VOETSTAPPEN**

Inhoud

- Inleiding	3
- Waarom deze les	3
- Leerdoelen en kerndoelen	5
- Beoogde voorkennis	5
- Opbouw van de les	5
- Verdieping	6
- Achtergrondinformatie	7
o Voorgeschiedenis	7
o Politieke ontwikkelingen voor vertrek naar Nederland (1945-1951)	7
o Vertrek	10
o Het leven aan boord	11
o Aankomst	15
o Hoe het verder ging	17
- Antwoorden	18
- Literatuur	24

INLEIDING

In 1951 worden ca. 12.900 Molukse mannen, vrouwen en kinderen vanaf Java (Indonesië) naar Nederland overgebracht. Iedereen denkt dat hun verblijf in Nederland slechts een paar maanden zal duren, maar die verwachting zal niet uitkomen. De komst van de Molukkers heeft een politieke achtergrond. Ze vloeit voort uit het koloniale verleden van Nederland in Indonesië waar de Molukse mannen als militair in het koloniale leger, het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL), dienden. En ze hangt samen met de politieke veranderingen in Indonesië nadat Nederland in 1949 de macht heeft overgedragen. Overbrenging naar Nederland is niet wat de Molukkers willen. Het is een 'tijdelijke' oplossing. Want ze willen terug naar de Molukken, naar hun eigen vrije republiek (RMS, Republiek Maluku Selatan). Die is daar in 1950 uitgeroepen en na een paar maanden veroverd door het Indonesische leger. Ze hopen op steun van Nederland en de Verenigde Naties. Maar Nederland heeft niet zo veel meer in te brengen. Indonesië vindt dat Nederland zich niet langer moet bemoeien met interne aangelegenheden. En Amerika en andere invloedrijke landen laten het gebeuren. Bij aankomst in Nederland worden de Molukse militairen ontslagen uit het leger. Zonder status, zonder werk, onzeker of ze wel terug kunnen naar de Molukken en volledig afhankelijk van de Nederlandse staat waar ze weinig vertrouwen meer in hebben, zo begint hun verblijf in Nederland. Die onmacht zorgt voor een slechte start die nog lang doorwerkt.

De les 'Mina's reis – Hoe Molukkers in Nederland terecht kwamen' behandelt deze ingewikkelde periode uit de Moluks-Nederlandse geschiedenis op een toegankelijke manier. De les is geschikt voor groep 8 basisonderwijs. De leerlingen beleven het vertrek van de groep Molukkers, de reis per schip en de aankomst in Nederland vanuit het perspectief van een leeftijdgenoot, het Molukse meisje Mina. Het gezin bestaat uit vader en moeder, zus Atha, broer Noes, Mina en een jonger zusje en broertje. Verstekeling Tjak wordt ook in het gezin opgenomen. Dit is een fictief gezin; het verhaal bevat elementen uit verschillende interviews en reisverslagen.

WAAROM DEZE LES

Deze les wil bijdragen aan het vergroten van kennis over de geschiedenis die Molukkers en Nederlanders al eeuwen met elkaar delen. Meer kennis leidt tot meer begrip voor elkaar en dat is essentieel om in harmonie met elkaar te kunnen samenleven. Er wonen nu ruim 71.000 personen met Molukse roots in Nederland. Voor Molukse leerlingen werkt het positief voor hun identiteit en schoolprestaties om zichzelf te herkennen in de leerstof en hun geschiedenis aan anderen te kunnen uitleggen. Bovendien zien steeds meer scholen het belang in van (geschiedenis)lessen vanuit meer perspectieven dan alleen het westerse perspectief, omdat dit bijdraagt aan de ontwikkeling van alle leerlingen.

Ook de overheid wil bijdragen aan versterking van kennis over Nederlands-Indië/Indonesië. Makers van de kerndoelen in het onderwijs kregen in juli 2023 van de minister van OCW de opdracht dat thema's als racisme, discriminatie, antisemitisme,

koloniaal verleden en migratiegeschiedenis stevig moeten worden verankerd in het curriculum (bron: [Kamerbrief 4-7-2023](#)). De nieuwe kerndoelen worden begin schooljaar 2024/2025 in concept opgeleverd aan de minister voor Primair en Voortgezet Onderwijs en op uitvoerbaarheid geëvalueerd gedurende dit schooljaar.

De reis van de Molukkers naar Nederland is een onderwerp dat lange tijd niet veel aandacht kreeg. Sinds de publicatie van het boek *Ombak Maluku. Molukkers ongewild naar Nederland* zijn veel meer gegevens en persoonlijke verhalen bekend. De les 'Mina's reis – Hoe Molukkers in Nederland terechtkwamen' is hierop gebaseerd.

De meerderheid binnen de Molukse gemeenschap heeft een achtergrond zoals in 'Mina's reis': ze stammen af van een KNIL-militair en zijn echtgenote die in 1951 naar Nederland kwamen in groepsverband, afkomstig uit de Midden-Molukken, protestants-christelijk. Naast deze meerderheid zijn er kleinere groepen met een andere achtergrond. Bijvoorbeeld: Zuidoost-Molukkers (Keiezen, Tanimbarezen, Arunezen), Zuidwest-Molukkers, Noord-Molukkers, (nazaten van) Marine-Molukkers, (nazaten van) politiemannen en veiliggesteld, (nazaten van) burgers, (nazaten van) Nieuw-Guinea-Molukkers en (nazaten van) groepen die reeds voor 1951 in Nederland waren zoals Malino-studenten. Qua godsdienst zijn katholieke Molukkers en moslim Molukkers minderheden. Ook leeft het RMS-ideaal niet bij iedereen.

Als onderwijsgevende is het goed om rekening te houden met de diversiteit binnen de Molukse gemeenschap. Je kunt informeren bij de ouders van Molukse kinderen in je klas of bij de lokale Molukse gemeenschap welke 'andere verhalen' er leven en hen uitnodigen om als gastspreker hun verhaal toe te voegen.

Het toekomstperspectief van met z'n allen terugkeren naar de Molukken is door de jaren heen overgegaan in integratie met behoud van de eigen Molukse cultuur en identiteit. Huidige generaties hebben hun draai gevonden in Nederland terwijl de band met het moederland vaak nog wel een prominente plaats in hun leven inneemt. Via allerlei projecten zetten velen zich in voor verbetering van de omstandigheden van de mensen op de Molukken.

De koloniale geschiedenis, trauma's uit de oorlogen (Tweede Wereldoorlog, Indonesische onafhankelijkheidsoorlog, Bersiap, RMS-oorlog), het statusverlies van de ex-KNIL-militairen bij aankomst, heimwee en het afgesneden zijn van familie, het zijn onderwerpen die veel impact hadden en lang doorwerken in generaties. Met deze les willen we de mogelijkheid bieden aan leerlingen die nog weinig kennis hebben van de Molukse geschiedenis, om te begrijpen waarom dit verleden nog steeds actueel is.

LEERDOELEN EN KERNDOELEN

De leerlingen

- leren waarom in 1951 een groep Molukkers, hoofdzakelijk ex-KNIL-militairen met hun gezinsleden, uit Indonesië naar Nederland kwam
- leren hoe de scheepsreis van Java naar Nederland verliep
- begrijpen waarom de integratie van Molukkers pas jaren na hun komst naar Nederland op gang kwam
- kunnen zich inleven in de gevoelens van deze groep Molukkers

Kerdoelen

Deze les sluit aan bij de kerndoelen Burgerschap (Domein B Samenleving en democratie, kerndoel 2 Diversiteit) en Oriëntatie op jezelf en de wereld (kerndoelen 38 Multiculturele samenleving, 50 Geografie, 51-53 Tijd). De les kan ook gebruikt worden om te oefenen met begrijpend lezen.

BEOOGDE VOORKENNIS

Specifieke voorkennis om de les te kunnen begrijpen is niet noodzakelijk. Voor volwassenen die meer willen weten over de komst van de Molukkers naar Nederland is het boek *Ombak Maluku. Molukkers ongewild naar Nederland* een aanrader. Als leerkracht kun je fragmenten van interviews in dit boek gebruiken ter verdieping van de les ([Boek bestellen](#)).

OPBOUW VAN DE LES

De les bestaat uit tien korte teksten met een illustratie:

- 1 Vertrek uit Indonesië
- 2 Koninklijk Nederlands-Indisch Leger
- 3 De Molukken
- 4 Politiek
- 5 Zoeken naar een oplossing
- 6 Het schip vertrekt
- 7 Op zee
- 8 Warme kleren
- 9 Aankomst in Nederland
- 10 Hoe het verder ging

Na elke tekst volgen drie à vier kennisvragen waarin getoetst wordt of de informatie begrepen is. Het gaat om meerkeuzevragen waarbij de leerlingen kiezen uit twee antwoorden, bijvoorbeeld:

Mina maakt de reis naar Nederland *alleen met het gezin / met een grote groep*.

Aan het eind volgen drie denkvragen. Hiermee wordt getoetst of de leerlingen zich kunnen inleven in de hoofdpersonen en inzicht hebben verworven in wat er speelde rond de komst van de Molukkers naar Nederland. De leerlingen kunnen de denkvragen individueel beantwoorden of gezamenlijk bespreken in een groepsgesprek.

Deze vorm is geïnspireerd op de wijze waarop methodemaker Jeelo digitaal lesmateriaal aanbiedt. Uiteraard staat het de leerkracht vrij om de meerkeuzevragen en denkvragen te vervangen door eigen vragen of de les alleen als verhaal (zonder vragen) aan te bieden.

Tijdsduur: ca. twee lessen. Leerlingen kunnen de les zelfstandig maken.

VERDIEPING

Op de [website van Molukse Voetstappen](#) staan suggesties voor leerlingen en onderwijsgeevenden die zich verder willen verdiepen in de Molukse geschiedenis van voor en na 1951.

De les 'Mina's reis' biedt bovendien allerlei aanknopingspunten bij actuele thema's, zoals:

- hoe gaan we in Nederland om met ons koloniale verleden en de doorwerking daarvan in onze hedendaagse samenleving
- migratie en opvang van nieuwkomers in Nederland
- Nederland als multiculturele samenleving: identiteit, diversiteit en waarderen van verschillen

ACHTERGRONDINFORMATIE

VOORGESCHIEDENIS

De gedeelde geschiedenis van Molukkers en Nederlanders begint niet in 1951 in Nederland maar ruim vier eeuwen geleden op de Molukken. Deze geschiedenis kenmerkt zich door strijd en samenwerking, verzet en loyaliteit. Het is de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), een Nederlandse handelsonderneming, die begin 17^e eeuw de controle over de specerijenhandel in de Molukken in handen krijgt. Dat gaat gepaard met oorlogen, onderdrukking en uitbuiting. De Molukse eilanden hebben in die tijd grote aantrekkingskracht omdat alleen daar de specerijen kruidnagel, nootmuskaat en foelie groeien. En die brengen heel veel geld op. De VOC breidt haar macht vervolgens uit naar andere gebieden in Azië. Eind 18^e eeuw raakt de VOC in verval. Haar bezittingen worden overgenomen door de Nederlandse Staat. Als begin 19^e eeuw het Koninkrijk der Nederlanden ontstaat, krijgt de kolonie de naam Nederlands-Indië. Aan het eind van de 19^e eeuw omvat Nederlands-Indië het gebied dat nu Indonesië is.

In de koloniale tijd gaan veel – voornamelijk christelijke – Molukkers werken als ambtenaar, onderwijzer, hulppredikant of militair van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL). Het KNIL wordt overal in Nederlands-Indië ingezet om orde te bewaren en verzet de kop in te drukken. Binnen het KNIL hebben Molukkers die dan overigens Ambonezen worden genoemd, lange tijd een bevoorrechte positie. Ze staan bekend als goede soldaten die loyaal zijn aan het Nederlandse gezag. De Tweede Wereldoorlog (1942-1945) brengen veel Molukse KNIL-militairen door in krijgsgevangenschap of ze gaan in het verzet tegen de Japanners. Veel Nederlanders in Indië hebben hun leven aan hen te danken.

POLITIEKE ONTWIKKELINGEN VOOR VERTREK NAAR NEDERLAND (1945-1951)

Na de oorlog roepen Indonesische leiders de onafhankelijkheid uit maar Nederland kan 'het verlies van Indië' niet accepteren. Er ontstaat een nieuwe oorlog die tot 1949 duurt. Tijdens deze onafhankelijkheidsstrijd vechten veel Molukkers aan Nederlandse zijde mee tegen de Republiek Indonesië. Maar onder druk van de wereldopinie moet Nederland de strijd staken. In december 1949 draagt zij de soevereiniteit over aan de Verenigde Staten van Indonesië (Republik Indonesia Serikat), een federale republiek die bestaat uit deelstaten. De Indonesische leiders willen echter geen deelstatenrepubliek maar een eenheidsstaat met een centrale regering op Java, de Republiek Indonesia. Stap voor stap heffen ze de deelstaten op. In reactie daarop roepen Molukkers op Ambon op 25 april 1950 hun eigen republiek uit, de Republiek Maluku Selatan (RMS), de Zuid-Molukse Republiek.

Dat er ook Molukkers aan de kant van Indonesië en de eenheidsstaat staan, zal in Nederland lange tijd een onderbelicht verhaal blijven. Dit komt omdat het niet het perspectief is van de meerderheid van de Molukkers die in Nederland terechtkomen. Want veel Molukse KNIL-militairen scharen zich achter de RMS. Daardoor komen zij in een lastige positie terecht. Nederland vertrekt uit Indonesië en is bezig om zaken over te

dragen. Het opheffen van het koloniale leger, het KNIL, is daar één van. Begin 1950 wonen de Molukse militairen en hun gezinnen in kazernes verspreid over heel Indonesië. Zij krijgen net als de andere inheemse KNIL-militairen de keus tussen demobiliseren (burger worden) of overstappen naar het Indonesische leger.

Van het totaal van 65.000 KNIL-militairen gaan er 26.000 over naar het Indonesische federale leger, onder wie 1000 Molukkers. Een paar duizend vertrekken naar Nederland en de meeste anderen worden gedemobiliseerd. Ten tijde van de uitroeping van de RMS is het proces van overgang naar het Indonesische leger of demobilisatie voor zo'n 4000 Molukse militairen nog niet voltooid. Ze weten niet meer wat ze moeten doen. Van de Indonesische regering mogen ze niet terug naar de Molukken zolang er gevochten wordt tussen het Indonesische leger en de RMS. Omdat het KNIL op 26 juli 1950 wordt opgeheven en deze militairen nog steeds onder Nederlandse verantwoordelijkheid vallen, worden ze tijdelijk ondergebracht bij de Koninklijke Landmacht. In het najaar van 1950 wordt de RMS door Indonesië veroverd. Voor hun veiligheid zijn de Molukse militairen en hun gezinnen dan al samengebracht op Java. Dat geldt ook voor de Molukse marinemannen.

De Molukse militaire leiders sturen in augustus 1950 een afvaardiging naar Nederland om te onderhandelen over hun toekomst. Dat is de delegatie Aponno. Die wint een rechtszaak tegen de Nederlandse Staat: Nederland mag hen niet tegen hun wil op Indonesisch, d.w.z. vijandig, grondgebied demobiliseren. De rechtszaak was een reactie op overwegingen binnen het Nederlandse kabinet om de Molukkers tegen de reglementen in, 'uit overmacht', te demobiliseren en achter te laten op Java.

Van de Indonesische regering mogen de Molukkers eind 1950 terug naar de Molukken maar dat willen ze niet omdat hun land nu bezet is. Ze geven aan naar het eiland Seram te willen waar de RMS-strijd wordt voortgezet door de uitgeweken RMS-regering. Maar de Indonesische regering staat niet toe dat de goedgepaste militairen daarheen gaan. Na de uitspraak van de rechter (dec. 1950 / jan. 1951) meent Indonesië dat er geen andere optie meer is dan de groep Molukkers voor een 'afkoelingsperiode' naar Nederland te laten gaan. Het is dan al een jaar na de soevereiniteitsoverdracht en Indonesië wil niet langer accepteren dat er nog Nederlandse legeronderdelen op Indonesisch grondgebied zijn om de opheffing van het KNIL af te wikkelen. Het voorstel van de Molukse militaire leiders om naar Nieuw-Guinea dat dan nog Nederlands gebied is, te worden overgebracht, is voor Indonesië en Nederland onaanvaardbaar. Een oplossing waar alle drie de partijen zich in kunnen vinden, komt er niet. De Nederlandse regering is nog steeds verantwoordelijk voor de Molukse militairen en besluit dan uiteindelijk om deze Molukkers tijdelijk naar Nederland te laten gaan. 'Op basis van een vrijwillige keuze', zegt de Nederlandse regering. 'Op dienstbevel', zeggen de Molukse militairen.

De beslissing om de groep naar Nederland over te brengen wordt in februari 1951 genomen. In een instructie (dienstbevel) van 8 januari 1951 hebben de Molukse militairen de keuze gekregen tussen afvoer naar Ambon of een van de andere Molukse eilanden of demobilisatie per plaats. Op aanraden van de delegatie Aponno om één front te vormen

en te blijven vasthouden aan Nieuw-Guinea, spreken de meesten geen keuze uit. In de instructie (dienstbevel) van 2 februari 1951 wordt hun voorgelegd: afvloeiing binnen Indonesië of (tijdelijke) opzending naar Nederland. Officieel is het dienstbevel om een keuze te maken geen dienstbevel om sloop te gaan, maar de meeste Molukse militairen hebben niet het gevoel dat er nog veel te kiezen is. Dat de Nederlandse regering en legerleiding op Java zo veel nadruk leggen op keuze, komt omdat ze de uitspraak van de rechter (en de bijbehorende dwangsom bij overtreding) serieus nemen: ze mogen de Molukkers niet dwingen tot overbrenging naar de Molukken of Nederland of demobilisatie op Java. In het vonnis staat letterlijk: 'niet zonder hun toestemming' en 'alleen overeenkomstig hun keuze'.

De druk om een keuze uit te spreken wordt opgevoerd. Maar de militairen wachten op Aponno. In Nederland worden nog diverse gesprekken gevoerd met ministeries door leden van de delegatie Aponno en Bureau Zuid-Molukken. Hierin ontvouwen zij het plan om via Nederland naar Nieuw-Guinea te gaan. In een gesprek dat een van hen, Wairata, op 16 februari 1951 heeft met een ambtenaar van het Ministerie van Uniezaken en Overzeese Rijksdelen, meent Wairata een toezegging te hebben gekregen. Die zou inhouden dat de Molukkers na hun komst naar Nederland in september 1951 zullen worden overgebracht naar Nieuw-Guinea. De ambtenaar, bang voor misverstanden, laat nog weten dat hij alleen kan zeggen dat het verblijf in Nederland tijdelijk is. Op dezelfde dag, 16 februari 1951, dreigt de Nederlandse regering met een deurwaardersexploot (een officiële akte) met een dienstbevel voor overbrenging naar Nederland en ontslag voor wie weigert te kiezen. Aponno besluit dan om aan de militairen op Java te adviseren om voor tijdelijke overbrenging naar Nederland te kiezen. Wat de doorslag heeft gegeven, is moeilijk te achterhalen. Vermoedelijk heeft Wairata's interpretatie van het gesprek met het ministerie over overbrenging naar Nieuw-Guinea de delegatie Aponno beïnvloed. Tegelijk zal de delegatie het gevoel hebben gehad met de rug tegen de muur te staan. Het deurwaardersexploot wordt de volgende dag alsnog bezorgd bij Aponno omdat de Nederlandse regering wil voorkomen dat de delegatie Aponno terugkomt op haar advies.

Voor de gewone soldaten is de situatie hoe dan ook moeilijk te overzien. Ze krijgen te horen dat ze naar Nederland gaan vertrekken en of dat nu een officieel dienstbevel op papier is of een order van een plaatselijke commandant, voor hen staat dat gelijk aan een dienstbevel: 'Wij soldaten deden gewoon wat ons werd opgedragen.' Met de groep meegaan is het veiligst. Ook groepsdruk om voor de RMS te kiezen, speelt een rol.

Een aantal militairen die bestemd zijn te vertrekken met de Roma en de Castelbianco en geen keuze hebben uitgesproken, krijgt zeker een officieel dienstbevel om in te schepen. Mogelijk is dit bij meer schepen het geval geweest, maar zijn die documenten niet in de archieven bewaard gebleven. Tot op heden is er discussie over het dienstbevel.

VERTREK

Het verhaal van deze les speelt zich af begin mei 1951 als er al negen schepen vertrokken zijn en er geen discussie meer is over het vertrek naar Nederland. Mina's vader, zijn collega's en hun gezinsleden wachten af wanneer ze te horen krijgen dat er voor hen een schip gecharterd is.

Inscheping

De groep Molukkers wordt in twaalf transporten naar Nederland gebracht. De overbrenging neemt een paar maanden in beslag: op 20 februari 1951 vertrekt de eerste groep, op 25 mei 1951 de laatste. In de kazernes worden de passagierslijsten opgemaakt met alle namen. De ruimbagage wordt een paar dagen voor vertrek al naar de haven gebracht. Een gezin mag maximaal drie m³ meenemen. De handbagage gaat met de mensen mee met de trucks op de dag van vertrek. Ze vertrekken vanaf Surabaya, Semarang of Tanjung Priok bij Jakarta. In de havenloods vindt de inschrijving plaats en worden de passagierslijsten gecontroleerd. Niet al te nauwkeurig zal later blijken want er staan veel fouten op. In Semarang kunnen grote schepen niet aan de kade aanleggen. Passagiers en goederen worden met kleine boten naar het schip gebracht dat buiten de haven op zee ligt. Via een ponton naast het schip gaan ze aan boord.

Niet zichtbaar, maar wel van grote invloed is de emotionele bagage die veel Molukkers met zich meedragen: de sporen van langdurige blootstelling aan oorlogsgevaar, verlies van dierbaren en onzekerheid over hun toekomst.

schip	1^e vertrekhaven	vertrekdatum	2^e vertrekhaven	vertrekdatum
Kota Inten (1e reis)			Surabaya	20-02-1951
Atlantis	Surabaya		Tanjung Priok	22-02-1951
Roma			Tanjung Priok	07-03-1951
Castelbianco			Tanjung Priok	27-03-1951
New Australia			Surabaya	07-04-1951
Somersetshire			Surabaya	10-04-1951
Groote Beer	Tanjung Priok		Semarang	13-04-1951
Skaubryn			Surabaya	14-04-1951
Asturias	Tanjung Priok	23-04-1951	Semarang	24-04-1951
Fairsea			Semarang	10-05-1951
Goya	Semarang		Tanjung Priok	19-05-1951
Kota Inten (2e reis)			Tanjung Priok	25-05-1951

Vertrekdata per schip

Dat Nieuw-Guinea de uiteindelijke bestemming zal worden, willen de Molukse leiders in Nederland alsnog via de rechter afdwingen. De Hoge Raad handhaaft op 2 maart 1951 wel de uitspraak over de demobilisatie van de Molukse militairen: 'Het is in strijd met de algemene rechtsbeginselen dat een Staat (...) opzettelijk tot zijn eigen leger behorende militairen met huisvrouw en kinderen tegen hun uitdrukkelijke wens, zonder enige

waarborg, weerloos uitlevert aan een hun vijandelijke staat, van wie zij met reden represailles tegen hun vrijheid hebben te vrezen.' Maar zij stelt dat de uitleg over Nieuw-Guinea onjuist is. Weliswaar komt aan betrokkenen 'een redelijke keus' toe van de plaats van afvloeiing, maar geen recht. De regering heeft de bevoegdheid om anders te beslissen 'uit hoofde van de hier spelende factoren van militaire, staatkundige of andere aard, welker gewicht alleen de Regering kan beoordelen.' De Kota Inten en de Atlantis zijn dan al onderweg. De uitspraak van de rechter wordt kenbaar gemaakt aan de militairen die dan nog in de kazernes op Java verblijven zodat ze geen valse hoop koesteren en wellicht alsnog besluiten in Indonesië te blijven. Maar dit heeft niet veel invloed meer gehad.

HET LEVEN AAN BOORD

Militair transport

Het vervoer is een militaire aangelegenheid. De ingehuurde schepen krijgen er naast de scheepskapitein en vaste bemanning een militaire leiding bij. Die bestaat o.a. uit een Commandierend Officier Troepen, een Geneeskundige dienst, een officier voor ontspanningsactiviteiten en een legerpredikant of legeraalmoezenier. Bovendien heeft elk onderdeel (Marine, Koninklijke Landmacht of ex-KNIL) een eigen detachementscommandant.

De legering aan boord, dat wil zeggen je slaappleats en verblijf, is van te voren bepaald door de inschepingsofficier. Het maakt nogal uit met welk schip je reist. Sommige schepen beschikken over hutten voor alle passagiers waar gezinsleden bij elkaar slapen, op andere schepen zijn de passagiers ondergebracht in ruimen. Daar slapen de mannen en oudere jongens bij elkaar in het ene ruim terwijl de vrouwen, meisjes en kinderen onder de 12 jaar op een ander deel van het schip zijn ondergebracht. Soms zijn er een paar hutten die dan worden toegekend aan vrouwen met kleine kinderen of zwangeren. In het ruim slaap je in een hangmat of op een standee. Een standee is een smal bed gemaakt van buizen en doek, soms wel vijf boven elkaar. De gangpaden tussen de standees zijn ook vrij smal. Als je gescheiden van elkaar bent gelegerd, is van een normaal gezinsleven nauwelijks sprake. Ervaringen die de Molukkers hebben met de reis zijn dus erg afhankelijk van de accommodatie op 'hun' schip.

In de militaire minimaatschappij die het schip is, wordt streng gelet op hygiëne. Iedere morgen vindt een inspectie plaats van de ruimen en verblijven, de badkamers, toiletten etc. Deze inspecties worden uitgevoerd door de COT, de detachementscommandanten, de gezagvoerder of 1^e stuurman en een van de dokters. Niet altijd is er voldoende zoet water beschikbaar. Om kleding te wassen moet op de meeste schepen gebruik gemaakt worden van zeewater. Gewone zeep gaat niet samen met zeewater daarom bestaat er speciale zoutwaterzeep die wel goed oplost. Enkele militairen, meestal sergeanten, zijn aangewezen als ruimcommandant. Zij zorgen ervoor dat de ruimen op orde zijn. Als er problemen zijn onder de passagiers, bijvoorbeeld 'burenruzies' en irritaties over het bezet houden van de badkamers en toiletten, zijn zij het aanspreekpunt.

Verstekelingen

Bijna elk schip heeft onder zijn passagiers wel enkele verstekelingen. Bij de eerste reis van de Kota Inten en bij de Castelbianco gaat het om aanzienlijke aantallen. De verstekelingen willen graag weg uit Indonesië omdat ze zich niet meer veilig voelen. Omdat ze verwachten dat het maar voor een paar maanden is, zien sommigen de reis naar Nederland ook als een kans op beter onderwijs of een avontuur. Soms worden de verstekelingen ontdekt omdat het eten sneller opgaat dan verwacht of als bij de kledinguitdeling blijkt dat ze niet op de lijst staan. Soms glippen ze ongemerkt overal doorheen.

Geestelijke verzorging

Zeven Protestantse legerpredikanten, een hulppredikant en een burgerpredikant gaan mee naar Nederland. Voor de manschappen en hun gezinnen is de legerpendeta vaak een vertrouwensman bij wie zij hun hart kunnen luchten en voor wie ze veel respect hebben. Aan boord treden de legerpredikanten dan ook vaak op als vredestitchers bij ruzies en problemen. In de tijd dat de Molukse militairen in tangsi's over heel Indië verspreid dienst deden, waren zij eraan gewend dat de legerpendeta regelmatig afwezig was om andere legerplaatsen te bezoeken. Om de continuïteit van de geestelijke verzorging te waarborgen droeg hij de manschappen dan op om de taak van kerkenraad tijdens zijn afwezigheid te vervullen.

Tijdens de overtocht naar Nederland heeft ook niet elk schip een pendeta of – voor de Katholieke passagiers – een aalmoezenier aan boord. Maar hun taken worden soepel overgenomen door een van de militairen.

Van de groep die in 1951 naar Nederland gaat is 93 % Protestant, ca. 4,5 % Katholiek en ca. 2,5 % Islamitisch.

Sloepenrol

Direct na het vertrek uit Java wordt een sloepenrol gehouden en later, als het weer rustig is, meestal op de Middellandse zee een tweede sloepenrol. Bij een sloepenrol wordt geoefend met reddingsboten en zwemvesten zodat de passagiers weten wat ze moeten doen als zich een calamiteit aandient. Iedereen aan boord moet meedoen, ook de vrouwen en kinderen. Wanneer de stoomfluit het signaal geeft, zeven korte en één lange stoot, pak je je zwemvest en ga je zo snel mogelijk aan dek naar de plaats waar de reddingsboten hangen. Van te voren is bekendgemaakt in welke boot je bent ingedeeld.

Eten en drinken

De maaltijden aan boord worden klaargemaakt in de scheepskeuken door de scheepskoks. Op sommige schepen wordt het keukenpersoneel uitgebreid met Molukse koks. Tijdens het eerste deel van de reis krijgen de Molukse opvarenden rijstmaaltijden. Halverwege de reis wordt geleidelijk overgeschakeld op Europees voedsel. Heeft de boot een Engelse nationaliteit, dan wordt er Engels eten geserveerd. Op een Italiaans schip

krijgen de passagiers een Italiaanse maaltijd voorgeschoteld. Op de schepen bevinden zich ook een bakkerij en een slagerij en soms een aparte kinderkeuken/dieetkeuken. Ter illustratie: op de Kota Inten gaan er dagelijks 440 kilo rijst en 350 broden doorheen. Voor zuigelingen en kleine kinderen is er speciaal eten en extra melk voor zwangere vrouwen. Men eet in ploegen in de eetzaal. Maar veel passagiers moeten niet aan eten denken. Ze zijn misselijk en zeeziek.

Aan sommige schepen wordt een zogenaamde 'cadi-set' meegegeven. Cadi staat voor 'cantinedienst' en set heeft betrekking op de kantinebeheerder en de voorraad. In de kantine kunnen de passagiers drankjes kopen zoals bier en limonade en versnaperingen zoals chocolade. Je betaalt met boordgeld dat je voor de reis hebt gewisseld. Van de Atlantis, Skaubryn, Asturias, Fairsea en Goya is zeker dat ze over een cadì beschikken.

Als een schip niet over een eigen cadì-set beschikt, kunnen de passagiers terecht in de scheepstoko of bij de bar maar hier kun je niet met boordgeld betalen, alleen met geld dat past bij de nationaliteit van het schip. Op feestdagen of als blijk van waardering voor de goede sfeer wordt er wel eens gratis bier en limonade uitgedeeld.

Corvee en andere taken

Behalve corvee in de keukens zijn er meer taken die aan boord verricht worden. Waar veel mensen bijeen zijn en de bewegingsruimte beperkt is, is opruimen en schoonmaken een belangrijke taak. Door het grote aantal kinderen aan boord en het gegeven dat veel mensen zeeziek zijn, worden de ruimtes snel vuil. De passagiers houden ook hun eigen hut of slaapgedeelte schoon en wassen hun eigen kleding. Vaak met zeewater want met zoet water moet zuinig omgegaan worden. Vaders en moeders hebben het druk met de zorg voor hun kinderen in deze ongewone omstandigheden. Daarnaast zijn er corveewerkzaamheden die erop gericht zijn om de reis voor iedereen zo goed mogelijk te laten verlopen. Denk aan wachtlopen, orde bewaren als Scheepspolitie, vertalen van mededelingen van de commandant of kapitein in het Maleis voor je medepassagiers en het organiseren van ontspanningsactiviteiten en lessen voor kinderen.

Van de opvarenden van de Skaubryn en de Goya wordt veel gevraagd: omdat er alleen varende- en machinekamerpersoneel aan boord zijn, zijn zij genoodzaakt zelf het hele schip schoon te maken en eten te koken.

Ziekte, vreugde en verdriet

De dokters, apothekers en verpleegkundigen die zich aan boord ontfermen over het welzijn en de gezondheid van de Molukkers, horen niet bij de vaste bemanning van het schip. Zij hebben een militaire achtergrond en zijn onderdeel van de militaire staf die op een schip wordt geplaatst. Vaak kennen de medewerkers van deze Militaire Geneeskundige Dienst elkaar niet en weten ze ook niet wat ze aan faciliteiten kunnen verwachten op het schip waar ze op gestationeerd zijn. Bij het medische team zijn ook Molukse verpleegkundigen.

De Chef Militair Geneeskundige Dienst heeft de leiding. Vaak moet hij zich behelpen omdat hij te weinig personeel tot zijn beschikking heeft of niet voldoende instrumenten en medicijnen. Als het een schip betreft dat helemaal niet geschikt is voor gezinsvervoer, zoals de Kota Inten, vormt de zorg voor zo'n grote groep mensen met veel jonge kinderen voor de medische staf een hele uitdaging. Als er onder de passagiers veel patiënten, zwangere vrouwen en baby's zijn, krijgt de medische staf uitbreiding van verloskundigen, kinderartsen, kinderverzorgsters en extra verpleegkundigen. Soms is er een tandarts. Elk schip beschikt over een ziekenboeg, maar dat is niet voldoende. Aan het begin van de reis richt de medische staf daarom extra hutten of ruimten in als hospitaal, kraamkliniek, operatiekamer, polikliniek, apotheek of laboratorium.

De dokters maken vaak melding van voedingsstoornissen aan het begin van de reis en na Port Said kwalen aan de luchtwegen. De opvarenden hebben het meest last van zeeziekte. Overigens komt dat niet alleen door de deining; ook de geur van 'White King', een bleekmiddel om schoon te maken, maakt de mensen misselijk.

Vrouwen die spoedig zullen bevallen, worden ingedeeld op de Atlantis en de Asturias. Beide schepen zijn goed toegerust en goed geventileerd. Er worden zo'n 90 baby's geboren tijdens de twaalf reizen. Sommige borelingen krijgen de naam van het schip of de kapitein. Inten is een populaire naam voor meisjes die op de Kota Inten worden geboren. Creatief met de scheepnamen zijn de ouders zeker: Atlantis wordt Atlanta voor meisjes en een jongensbaby op de Goya wordt Goyanus genoemd.

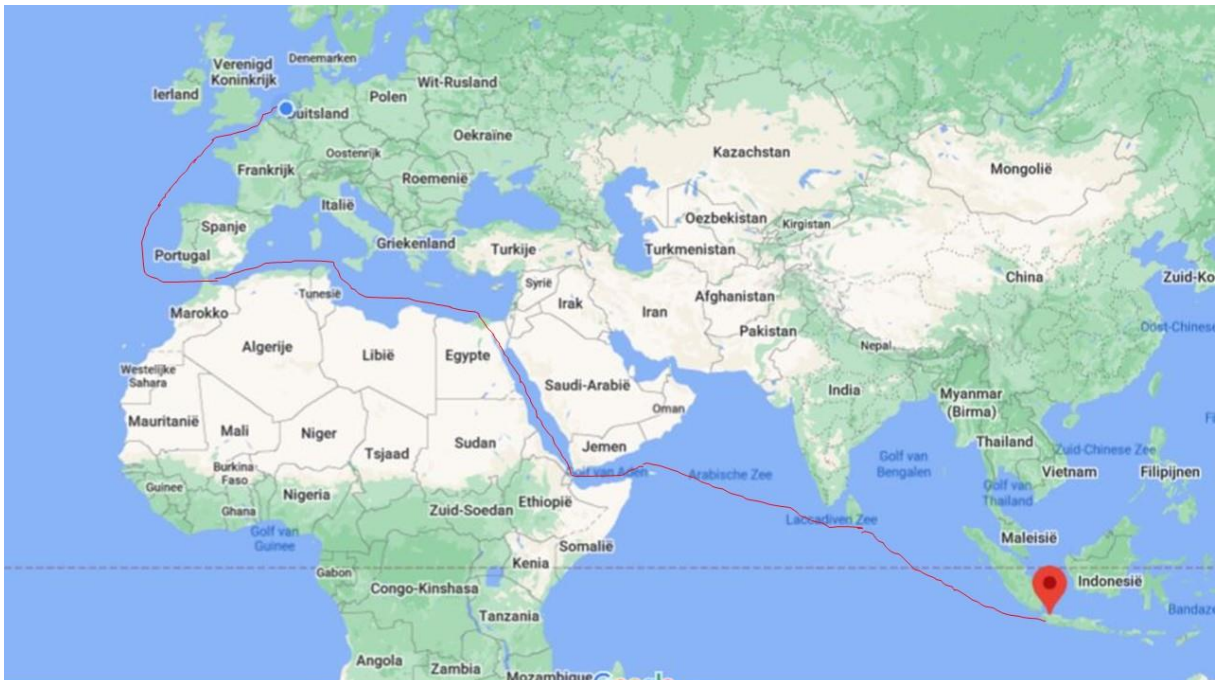
Naast vreugde is er ook verdriet. Als een passagier aan boord overlijdt, vindt de 'begrafenis' op zee plaats. Het schip wordt stilgelegd en de overledene krijgt een zeemansgraf in de golven. Dat laat op de opvarenden een grote indruk achter.

Ontspanning

Het schip legt tijdens de reis wel aan bij Colombo, Aden en Port Said om water, voedsel en kleding in te nemen, maar de passagiers gaan niet van boord. Met nauwelijks bewegingsmogelijkheden en als uitzicht alleen maar golven ligt verveling natuurlijk op de loer. De dienst voor Recreatie en Algemene Ontwikkeling organiseert daarom filmvoorstellingen, kinderspelletjes en allerlei activiteiten. Het passeren van de evenaar wordt traditiegetrouw gevierd met de komst van Neptunus aan boord. Bemanningsleden verkleeden zich als de zeegod met zijn gevolg en dopen de passagiers in een waterbassin. Op 30 april zijn er feestelijkheden ter ere van Koninginnedag. Molukse bandjes en fluitorkesten laten op die dagen zeker van zich horen. 's Avonds worden er vaak Molukse traditionals gezongen en muziek gemaakt.

De vaart door het Suezkanaal is voor de passagiers een enorme beleving. Woestijn aan beide kanten en een kanaal dat zo smal is dat je de oevers bijna kunt aanraken. Het schip doet er zo'n 13 uur over om erdoorheen te varen en je ziet andere schepen heel dichtbij passeren.

Aan het eind van het Suezkanaal ligt Port Said waar Egyptische kooplieden met bootjes langzij het schip komen en de opvarenden iets kunnen kopen.

Reisroute van Java naar Nederland

Kledinguitdeling

In Port Said bevindt zich ook een kledingdepot. De meeste passagiers krijgen hier pakketten met warme kleding uitgereikt. De mannen hebben vaak al eerder hun dikke winteruniform ontvangen, in Colombo. Sommigen noemen de winterjas dan ook 'jas Colombo'. De vrouwen krijgen warme trainingspakken maar daar zijn geen foto's van. Ze vonden de trainingspakken lelijk en droegen ze daarom onder hun sarong en kebaja.

AANKOMST

De schepen doen gemiddeld vier weken over de reis. Acht schepen meren af in Rotterdam en vier in Amsterdam. Zo arriveren tussen 21 maart en 22 juni 1951 ongeveer 12.900 Molukkers in Nederland. Behalve de ex-KNIL-militairen, bestaat de groep uit Marinepersoneel, aan boord gesmokkelde politiemannen, enkele burgers, hun gezinnen en een aantal verstekelingen. Als een schip 's avonds aankomt, vindt de ontschepping de volgende morgen plaats.

schip	aankomsthaven	aankomstdatum
Kota Inten (1 ^e reis)	Rotterdam	21-03-1951
Atlantis	Rotterdam	23-03-1951
Roma	Rotterdam	08-04-1951
Castelbianco	Rotterdam	24-04-1951

New Australia	Amsterdam	29-04-1951
Skaubryn	Rotterdam	10-05-1951
Groote Beer	Amsterdam	13-05-1951
Somersetshire	Amsterdam	15-05-1951
Asturias	Amsterdam	16-05-1951
Fairsea	Rotterdam	05-06-1951
Goya	Rotterdam	15-06-1951
Kota Inten (2 ^e reis)	Rotterdam	22-06-1951

Aankomstdata per schip

De ontvangst is sober. Mede namens Koningin Juliana houdt luit.-generaal Buurman van Vreeden een welkomsttoespraak. Daarna wacht de ex-KNIL-militairen een onaangename verrassing: ze krijgen te horen dat ze ontslagen zijn uit militaire dienst. Ze weten niet dat Indonesië bedongen heeft dat zij niet meer operationeel ingezet mogen worden. In de laatste dienstorder voor vertrek staat weliswaar dat de militairen op de dag van inscheping op pensioen c.q. wachtgeld worden gesteld, maar zij gaan ervanuit dat ze pas zullen demobiliseren als ze op hun eindbestemming zijn aangekomen. En dat is niet Nederland. Voor hen is dit een oneervol ontslag. Protesten en een rechtszaak tegen de Staat lijken aanvankelijk in hun voordeel uit te vallen, maar blijven uiteindelijk zonder resultaat. Het ontslag blijft gehandhaafd. Het gevoel dat ze afgedankt worden terwijl ze juist loyaal waren aan Nederland, zal de verhouding tussen de Molukkers en de Nederlandse overheid nog lange tijd bepalen.

Ontscheping

Terwijl hun handbagage wordt uitgeladen, warmen de passagiers zich in de havenloodsen op bij de kachels. Ze krijgen broodjes, koffie met melk, appels, koek en snoep. Patiënten en zwangere vrouwen worden rechtstreeks naar een ziekenhuis of woonoord vervoerd. De overige Molukkers gaan eerst per bus naar Kamp Amersfoort voor een medische keuring. Verbaasd kijken ze naar de kale bomen en het vlakke landschap. De meesten reizen dezelfde dag nog door naar het woonoord dat hun wordt toegewezen. Hun ruimbagage wordt daar later afgeleverd.

Huisvesting

Nederland kampt met woningnood. Het kost de regering dan ook veel moeite om woonruimte te vinden. Omdat hun verblijf tijdelijk zal zijn, worden de Molukkers voornamelijk gehuisvest in barakkenkampen. De grootste zijn de voormalige Duitse gevangenkampen Westerbork (woonoord Schattenberg) en Vught (woonoord Lunetten). Sommigen treffen het beter: zij komen terecht in een klooster of landhuis. In september 1951 zijn er meer dan 50 woonoorden in gebruik, verspreid over heel Nederland.

De Marine-Molukkers blijven wel in dienst van de Koninklijke Marine. De Marinegezinnen worden opgevangen in Marineopvangkampen of pensions en verhuizen in 1953 naar reguliere huizen in plaatsen met vestigingen van de Marine. Hun integratie verloopt

daardoor anders dan bij de Molukkers met een KNIL-achtergrond die nog heel lang in geïsoleerde woonoorden leven.

Terugkeer naar de Molukken blijkt voor de meeste Molukkers niet mogelijk. Zij zeggen: 'We gaan pas terug als Ambon vrij is.' En voor wie dit politieke aspect geen rol speelt, zijn er allerlei andere hindernissen die maken dat teruggaan moeizaam verloopt.

HOE HET VERDER GING

Vanaf 1960 verhuizen de Molukkers uit de woonoorden naar speciaal voor hen gebouwde woonwijken. Regelmatig contact met het moederland komt pas in de jaren '70 op gang. Dat in de les 'Mina's reis' Mina en haar ouders pas na dertig jaar een reis naar de Molukken kunnen maken om Atha terug te zien, is geen uitzondering.

In 1978 – kort na de treinkapingen en andere Molukse acties – geeft de Nederlandse regering in de regeringsnota *De problematiek van de Molukse minderheid in Nederland* toe dat er 'er gereede twijfel kan blijven of het sociaalpsychologisch verantwoord was de door de gebeurtenissen in Indonesië toch al gedesoriënteerde Molukse militairen onmiddellijk na aankomst in de voor hen vreemde omgeving hun status te ontnemen. De daardoor geschapen leegte heeft zich later gewroken.' Na onderhandelingen tussen de regering en de Badan Persatuan, de grootste Molukse belangenorganisatie, die in 1986 uitmondde in een 'Gezamenlijke Verklaring', krijgt de eerste generatie een herdenkingspenning en een jaarlijkse uitkering. Op de penning staan de teksten 'Uit waardering voor uw inzet' en 'Dank u'. Bij de Gezamenlijke Verklaring hoort een pakket aan maatregelen dat bedoeld is om de sociaaleconomische positie van de Molukkers te verbeteren. Er komt bovendien een Moluks Historisch Museum dat de eerste jaren gesubsidieerd wordt als geschenk van de Nederlandse overheid aan de Molukse gemeenschap. Om de onderwijspositie van Molukse leerlingen te verbeteren, wordt in 1987 het Landelijk Steunpunt Educatie Molukkers opgericht dat tot 2013 werkzaam is.

De laatste jaren weten veel lokale Molukse wijkraden en werkgroep met hun gemeenten tot afspraken te komen over de grafrechten van de eerste generatie. Als eerbetoon krijgen de graven van de KNIL-veteranen, Marinemannen en hun partners een speciale status. Vaak komt er ook een herdenkingsbord of monument.

In december 2022 biedt premier Rutte namens het kabinet excuses aan voor de kille ontvangst die Molukkers en Indische Nederlanders destijds ten deel was gevallen bij hun komst naar Nederland.

Tegenwoordig telt Nederland ca. 71.000 inwoners van Molukse afkomst, ca. de helft woont in een Molukse wijk.

ANTWOORDEN

Antwoorden van de meerkeuzevragen

1 Vertrek uit Indonesië

- 1a) Het beroep van Mina's vader is *militair / kapitein*.
- 1b) Mina maakt de reis naar Nederland *alleen met het gezin / met een grote groep*.
- 1c) Java is een *eiland / stad* in Indonesië.

2 Koninklijk Nederlands-Indisch Leger

- 2a) Het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger hoorde bij *de kolonie Nederlands-Indië / het onafhankelijke Indonesië*.
- 2b) Dat de Molukse militairen niet meer wilden overstappen naar het Indonesische leger, had te maken met *hun salaris / politiek*.
- 2c) In de kazernes woonden *militairen met hun gezinnen / alleen militairen*.

3 De Molukken

- 3a) Militairen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger *woonden steeds in dezelfde kazerne / verhuisden steeds*.
- 3b) De Molukken is een eilandengroep in het *oosten / westen* van Indonesië.
- 3c) Ambon is *wel / niet* een van de Molukse eilanden.
- 3d) Atha woonde bij opa en oma *omdat ze een groot huis hadden / om hen te helpen en voor hen te zorgen*.

4 Politiek

- 4a) De Molukse leiders wilden *wel / niet* bij de Republiek Indonesië horen.
- 4b) Met 'Indonesië viel ons aan' bedoelt Noes dat het Indonesische leger *de Molukkers in de kazernes op Java / de Zuid-Molukse Republiek* aanviel.
- 4c) RMS is de afkorting van Republiek Maluku Selatan. 'Maluku' betekent: *militairen / Molukken, Moluks*.
- 4d) Molukkers die aan de kant van Indonesië stonden, vonden dat de Molukken *een eigen republiek moesten zijn / bij Indonesië hoorden*.

5 Zoeken naar een oplossing

- 5a) De meeste Molukse militairen waren voor de *RMS / Republiek Indonesië*.
- 5b) De kazernes werden overgedragen aan *de Molukse militairen / Indonesië*.
- 5c) De Molukkers gingen niet terug naar de Molukken omdat die bezet waren door *Nederland / Indonesië*.
- 5d) Een rechter besloot dat de Nederlandse regering de Molukkers *wel / niet* mocht achterlaten op Java.

6 Het schip vertrekt

- 6a) Het schip ligt buiten de haven op zee omdat het *te klein / te groot* is.
- 6b) Tjak is een verstekeling. Een verstekeling is iemand die *op de passagierslijst staat / stiekem meereist*.
- 6c) De families nemen ruimbagage en handbagage mee. Ruimbagage staat tijdens de reis *onderin het schip / in de slaapzalen*.
- 6d) Mannen en vrouwen sliepen in *aparte slaapzalen / dezelfde slaapzaal*.

7 Op zee

- 7a) Er waren ongeveer *honderd / duizend* mensen aan boord.
- 7b) *Schoonmaken / muziek maken* valt onder corvee.
- 7c) Zeeziekte wordt veroorzaakt door *vies eten / hoge golven*.
- 7d) Heimwee heb je als je *naar iets of iemand verlangt / aan iets of iemand een hekel hebt*.

8 Warme kleren

- 8a) Het Suezkanaal is *heel breed / heel smal*.
- 8b) Tijdens de reis kwamen ze in steeds *koudere / warmere* gebieden.
- 8c) Mina kende geen dikke truien omdat ze in Indonesië een *tropisch klimaat / andere kledingsmaak* hebben.
- 8d) Mina's moeder hoopte dat ze in Nederland ontvangen zouden worden door *koningin Juliana / koningin Maxima*.

9 Aankomst in Nederland

- 9a) Mina's vader en de andere mannen werden ontslagen uit het *leger / ziekenhuis*.
- 9b) De volwassenen waren *blij / boos*.
- 9c) Een van de woonoorden waar de Molukkers kwamen te wonen was *Kamp Amersfoort / Kamp Vught*.

10 Hoe het verder ging

- 10a) Bij aankomst rekenden de Molukkers erop dat zij *voor altijd / een paar maanden* in Nederland zouden blijven.
- 10b) Na ongeveer *1 jaar / 10 jaar* verhuisden de Molukkers uit de woonoorden naar Molukse wijken.
- 10c) Het duurde *heel lang / niet lang* voor Mina haar zus Atha terugzag.

Antwoorden van de denkvragen

Denkvraag 1:

Tjak stond niet op de passagierslijst. Hij klom zelf aan boord en ging in het geheim mee als verstekeling. Waarom wilde Tjak mee naar Nederland, denk je?

Hulpvragen

- Er was lange tijd oorlog geweest in Indonesië. Welke gevolgen kan dit gehad hebben voor Tjaks familie?
- Zou Tjak dezelfde politieke ideeën hebben als zijn vriend Noes? En hoe zou dat zijn plan om mee te gaan naar Nederland beïnvloed hebben?
- Welk idee leefde er bij de Molukkers over hoe lang ze in Nederland zouden blijven?
- Welk beeld zou Tjak van Nederland hebben?

Antwoord:

De reden waarom Tjak mee wil naar Nederland wordt in de tekst niet genoemd. Maar de leerlingen kunnen uit de tekst wel een en ander opmaken. Vermoedelijk was Tjak net als zijn vriend Noes voor de RMS. Dat voor RMS-gezinde jongens veiligheid een rol speelde, kunnen de leerlingen opmaken uit de fragmenten waarin staat dat Noes van zijn vader niet meer buiten de kazerne mocht gaan (tekst 1), dat Molukkers als verraders werden gezien en dat er gevechten waren (tekst 5). Sommige RMS-gezinde leiders meenden op dat moment dat de strijd beter vanuit Nederland gevoerd kon worden. Misschien hadden Noes en Tjak dat met elkaar besproken.

Een andere reden kan zijn dat Tjak geen ouders meer had omdat zij in de voorafgaande jaren in oorlogssituaties, in krijgsgevangenschap of door ontberingen om het leven waren gekomen. Als hij geen naaste familie had op Java, zou hij het moeilijk krijgen.

Ook kansen op beter onderwijs konden voor jongemannen een reden zijn om naar Nederland mee te gaan. Tjak wist waarschijnlijk wel dat er Molukse jongemannen en vrouwen in Nederland verbleven om te studeren.

Mogelijk speelt dit allemaal niet en ziet Tjak de reis naar Nederland vooral als een spannend avontuur. Het verblijf in Nederland zou maar voor een paar maanden zijn, dachten de Molukkers. Misschien vond Tjak het een mooie kans om meer van de wereld te zien.

De leerlingen kunnen verder fantaseren en redenen bedenken: misschien was Tjak verliefd op een meisje en wilde hij daarom mee, etc.

De leerlingen kunnen onderzoeken welke communicatiemiddelen er rond 1950 waren – het tijdvak vóór televisie en computer – om te bedenken welk beeld Tjak van Nederland zou kunnen hebben. Vermoedelijk was dat een beperkt beeld. Nederland was het land van de voormalige kolonisator. Hollanders waren allemaal rijk en hadden hoge posities, was het idee. Voor veel Molukkers was het verrassend om bij aankomst in de haven Nederlanders als kruiers en sjouwers aan het werk te zien.

Denkvraag 2:

Op deze tekening zien we dat Mina en haar vader uit de bus stappen in woonoord Lunetten. Mina kijkt bezorgd naar haar vader. Waarom maakt Mina zich zorgen over haar vader, denk je?

Hulpvragen

- Hoe kijkt Mina's vader? Hoe voelt hij zich, denk je?
- Welk bericht hadden Mina's vader en zijn collega's gekregen toen ze in Nederland aankwamen?

Antwoord:

Mina maakt zich zorgen om haar vader omdat hij stil en afwezig is. Hij kijkt vermoeid, aangeslagen en zorgelijk. Bij aankomst in Nederland hadden Mina's vader en de andere militairen te horen gekregen dat ze ontslagen waren uit het leger. Na zijn eerste reactie van verontwaardiging en woede, is Mina's vader nu in zichzelf gekeerd. Hij maakt zich zorgen hoe hij zijn gezin moet onderhouden in een vreemd land zonder inkomen en hij voelt zich afgedankt door de Nederlandse staat.

Denkvraag 3:

De integratie van Molukkers in de Nederlandse samenleving kwam maar langzaam op gang. De meeste Molukkers vonden het moeilijk om te wennen aan Nederland en de Nederlanders. Waarom was dat zo, denk je?

Hulpvragen

- Wat versta jij onder 'integratie'? Wanneer vind jij dat iemand die nieuw is in Nederland, 'geïntegreerd' is?
- Wat vonden de Molukkers van het wonen in Nederland?
- Wanneer je tijdelijk naar een ander land verhuist is dat anders dan wanneer je van plan bent om voor altijd in een ander land te gaan wonen. Bedenk vier dingen (praktisch of emotioneel) die anders zijn.

- Wat betekende wonen in een woonoord voor de mate van contact dat Molukkers en Nederlanders met elkaar hadden?

Antwoord:

De migratiegeschiedenis en het integratieproces van Molukkers verschillen wezenlijk van die van andere migrantengroepen in Nederland. De slechte start in 1951 heeft daarop veel invloed gehad. Direct na aankomst ontstond een twistpunt tussen Molukkers en de Nederlandse overheid over de vraag of zij op dienstbevel of vrijwillig naar Nederland waren gekomen. De Nederlandse overheid was verantwoordelijk voor de Molukkers wat inhield dat zij groepsgewijs gehuisvest werden en volledig verzorgd. Molukkers kwamen daardoor in een afhankelijke positie terecht. Integreeren was niet het uitgangspunt, noch van de Molukkers noch van de overheid. Werken werd ontmoedigd, cursussen waren gericht op terugkeer. De eerste vijf jaren dacht iedereen nog dat de Molukkers snel terug zouden keren naar Indonesië, naar de Molukken. Door het geïsoleerd wonen in woonoorden was er weinig contact met Nederlanders. Vanaf 1956 wijzigde het beleid in Zelfzorg wat betekende dat de Molukkers in hun eigen levensonderhoud moesten voorzien. Ze gingen veelal in fabrieken werken. Tussen 1960 en 1970 verhuisden de Molukkers uit de woonoorden naar speciaal voor hen gebouwde woonwijken. De Molukse wijken waren bedoeld om het isolement op te heffen, een voorzichtige stap tot integratie in de Nederlandse samenleving terwijl de Molukkers toch als groep bij elkaar konden blijven om elkaar te steunen. Maar de meesten bleven hopen terug te kunnen keren en meer permanente vestiging in Nederland was niet hun wens. Het verblijf in Nederland was een tussenstop op weg naar huis en zolang dat niet gerealiseerd was, bleef de Nederlandse regering verantwoordelijk voor hen, vonden zij. Maatregelen die gericht waren op wat de overheid 'normalisatie' van de relatie noemde, stuitten dan ook geregeld op protest.

Lange tijd waren de strijd voor erkenning en steun van de RMS en het aanvechten van het ontslag uit militaire dienst de referentiekaders waaraan de relatie tussen Molukkers en de Nederlandse omgeving werd afgemeten. De Nederlandse overheid droeg de politieke en morele verantwoordelijkheid voor hun aanwezigheid in Nederland, vonden de Molukkers. Dat men als groep bij elkaar wilde blijven wonen en veel belang hechtte aan behoud van de eigen Molukse identiteit en cultuur, had tevens een politieke reden. Dat was nodig om straks, als de Molukken vrij zouden zijn, gezamenlijk terug te kunnen keren.

De kapingen en andere Molukse acties in de jaren '70 sloegen diepe wonden in zowel de Nederlandse als de Molukse samenleving. Anderzijds vormden ze ook een scharnierpunt. Achteraf gezien kun je zeggen dat ze als het ware een versnelling van het integratieproces op gang brachten. Er ontstond een nieuw klimaat waarin steeds meer ruimte kwam voor andere meningen en een heroriëntatie op het verblijf in Nederland en de toekomst. Gedachten als: gaan we nog wel allemaal terug naar de Molukken of kunnen

we er maar beter het beste van maken in Nederland? Ook de Nederlandse overheid besefte: integratie gaat niet vanzelf; er is ondersteuning nodig om de sociaaleconomische positie van Molukkers te verbeteren (zie Gezamenlijke Verklaring, p. 17). Het werd het begin van een gecoördineerd minderhedenbeleid. Integratie met behoud van eigen cultuur werd het motto van de jaren '80. Dit kreeg o.a. vorm in Onderwijs in Eigen Taal en Cultuur.

Het behouden en doorgeven van de eigen identiteit en cultuur zijn nog steeds belangrijke waarden in de Molukse gemeenschap zonder dat dit integratie in de weg heeft gestaan. De Molukse gemeenschap laat zien dat integratie niet hoeft te betekenen dat je je eigen afkomst verloochent; integratie en behoud van je eigen identiteit kunnen prima samengaan. Wel blijkt uit een recent rapport van het CBS (2020) dat de positie van Nederlanders met een Molukse achtergrond op terreinen als onderwijs, arbeid en inkomen minder gunstig is dan die van autochtone Nederlanders.

Een bijzondere manier van integratie vond plaats via de liefde. Al in het begin van de jaren '60 trouwde ca. 30% van de Molukkers met een niet-Molukse vrouw of man. Vaak gaat de Nederlandse partner zich verdiepen in de Molukse taal, geschiedenis en cultuur om beide culturen te kunnen doorgeven aan hun dubbelbloed kinderen. De Nederlandse partner integreert als het ware in de Molukse gemeenschap.

Specifieke verwantschapsvormen en familiebanden, gastvrijheid, omzien naar elkaar, saamhorigheid, het zijn aspecten die de Molukse gemeenschap kenmerken en aantrekkelijk maken. Dat geldt voor meer groepsculturen waar het collectief belangrijker is dan het individu zoals in Westerse samenlevingen gebruikelijk is.

In een groepsgesprek kunnen de leerlingen met elkaar van gedachten wisselen door integratie vanuit meerdere perspectieven te benaderen: het perspectief van de minderheidsgroep en het perspectief van de ontvangende samenleving. Integratie vraagt om inzet van beide kanten. Denk aan: gelijke kansen bieden, openstaan voor elkaar, je inleven in de ander, elkaars cultuur waarderen, de meerwaarde zien van diversiteit. Voor leden van een minderheidsgroep kan het belangrijk zijn om de eigen identiteit te versterken om met zelfvertrouwen te kunnen deelnemen aan de maatschappij. Integratie betekent niet alleen: inburgeren, participeren en jezelf kunnen redden. Wortelen in Nederland en je thuis voelen, zijn misschien nog wel relevanter.

LITERATUUR

HISTORIE:

W. van Groningen, *Holland ligt niet dicht bij de hemel. Interviews met Molukse vrouwen*. Eigen beheer, Utrecht 2003.

B. van Kaam, *Ambon door de eeuwen*. Anthos, Baarn 1977. Journalistieke verkenning van een ander perspectief dan de 'door-de-eeuwen-trouw'-mythe.

H. Keppy, *De laatste inlandse schepelingen. Molukkers in dienst van de Koninklijke Marine 1915-1965*. Focus, Amsterdam 1994.

J.A. Manusama, *Om Recht en Vrijheid. Verslag van stichting en strijd der Republiek Zuid-Molukken*, Libertas, Utrecht [z.j.]. Gedetailleerd verslag van de proclamatie van de Republiek Maluku Selatan door de RMS-minister van Defensie, later RMS-president in ballingschap.

J.A. Manusama, *Eigenlijk moest ik niet veel hebben van de politiek. Herinneringen aan mijn leven in de Oost 1919-1953*. MHM, Utrecht / Bintang Design, Den Haag 1999. Autobiografische herinneringen van de eerste president van de Noodregering van de Republiek Maluku Selatan in Nederland.

D. Marijanan, *Njonja*. Eigen beheer, Voorburg 2016. Verslag in dagboekvorm van het leven van Njonja Josina Soumokil-Taniwel, echtgenote van Chris Soumokil, de tweede president van de RMS, in de periode 1951-1966 (guerillastrijd op Seram, eindigend met executie van Chris Soumokil).

T. van der Mee & D. Tomasouw, *Andere verhalen. Molukkers in Nederland met een andere aankomstgeschiedenis of beroepsachtergrond dan de KNIL-groep van 1951*. MHM, Utrecht 2005.

S. Pormes, *Grijpen naar een schaduw. Politieke reflectie op de dekolonisatie van de Molukken*. Eigen beheer, Assen 2022. Kritische beschouwingen over de proclamatie van de RMS.

H. Smeets & F. Steijlen, *In Nederland gebleven. De geschiedenis van Molukkers 1951-2006*. Bert Bakker/MHM, Amsterdam/Utrecht 2006. Grondige studie van de Molukse gemeenschap in Nederland.

H. Straver, *Vensters op de Molukse geschiedenis 1450-1950*. LSEM, Utrecht 2011. Geschiedenis van de Molukken vanuit een perspectief waarin de Molukken centraal staan. Ingedeeld volgens Tijdvakken 'De Rooy' en de Canon van Nederland.

N. Wigard & J. Worung, *Ombak Maluku. Molukkers ongewild naar Nederland*. Stichting Ombak Maluku / MalukuXperience, [z.p.] 2021. Gedetailleerde beschrijving van de

gebeurtenissen voor vertrek van de Molukkers naar Nederland, het leven aan boord van de twaalf schepen en de aankomst in Nederland.

SOCIOLOGIE:

J. Veenman, *Molukse jongeren in Nederland. Integratie met de rem erop*. Van Gorcum, Assen 2001.

Molukkers in Nederland. De sociaaleconomische positie van Molukse migranten, hun kinderen en kleinkinderen. Centraal Bureau voor Statistiek (CBS), Den Haag 2020.

ONDERWIJSPOSITIE MOLUKSE LEERLINGEN:

H. Straver, *Oog voor Molukse leerlingen. Pleidooi voor verbetering van de onderwijspositie van Molukse leerlingen*. LSEM, Utrecht 2005.

Deze docentenhandleiding maakt deel uit van het lespakket 'Mina's reis – Hoe Molukkers in Nederland terechtkwamen'. De les is te vinden op www.moluksevoetstappen.nl

© 2024 Molukse Voetstappen

